

Naslovnica: *Meduza tik pod morsko gladino*. Foto: Bogdan Bricelj.

Proteus

Izbjava od leta 1933

Mesečnik za *poljudno naravoslovje*

Izdajatelj in založnik: Prirodoslovno društvo Slovenije

Odgovorni urednik:

prof. dr. Radovan Komel

Glavni urednik: dr. Tomaž Sajovic

Uredniški odbor:

Janja Benedik

prof. dr. Milan Brumen

dr. Igor Dakskobler

asist. dr. Andrej Godec

akad. prof. dr. Matija Gogala

dr. Matevž Novak

prof. dr. Gorazd Planinšič

prof. dr. Mihael Jožef Toman

prof. dr. Zvonka Zupanič Slavc

dr. Petra Draškovič

Lektor: dr. Tomaž Sajovic

Oblikovanje: Eda Pavotič

Angleški prevod: Andreja Šalamon Verbit

Priprava slikovnega gradiva: Marjan Richter

Tisk: Trajanus d.o.o.

Svet revije Proteus:

prof. dr. Nina Gunde – Cimerman

prof. dr. Lučka Kajfež – Bogataj

prof. dr. Tamara Lah – Turnšek

prof. dr. Tomaž Pisanski

doc. dr. Peter Skoberne

prof. dr. Kazimir Tarman

Proteus izdaja Prirodoslovno društvo Slovenije. Na leto izide 10 števil, letnik ima 480 strani. Naklada: 2.500 izvodov.

Naslov izdajatelja in uredništva: Prirodoslovno društvo Slovenije, Salendrova 4, p.p. 1573, 1001 Ljubljana, telefon: (01) 252 19 14, faks (01) 421 21 21.

Cena posamezne številke v prosti prodaji je 5,00 EUR, za naročnike 4,20 EUR, za upokojence 3,50 EUR, za dijake in študente 3,00 EUR.

Celoletna naročnina je 42,00 EUR, za upokojence 35,00 EUR, za študente 30,00 EUR. 9,5 % DDV in poštnina sta vključena v ceno.

Poslovni račun: SI56 0201 0001 5830 269, davčna številka: 18379222. Proteus sofinancira: Agencija RS za raziskovalno dejavnost.

<http://www.proteus.si>

prirodoslovno.drustvo@gmail.com

© Prirodoslovno društvo Slovenije, 2014.

Vse pravice pridržane.

Razmnoževanje ali reproduciranje celote ali posameznih delov brez pisnega dovoljenja izdajatelja ni dovoljeno.

Uvodnik

23. februarja letos sem pri pregledovanju novic na spletni strani *Dela* postal pozoren na naslov prispevka: »Nočna mora sodobne znanosti – gonja za denarjem in objavami.« Končno se je nekdo spomnil na problem, ki danes, v obdobju križarskega pohoda neoliberalne ideologije, spravlja v obup zaposlene na univerzah in inštitutih, sem si dejal in nadaljeval branje. Podnaslov prispevka, ki je sledil, bi se nepoučenemu morda zdel retorično pretiravanje, tako značilno za sodobno »porumenelo« novinarstvo: »Pritiski po financiranju raziskav ustvarjajo nevezdržne razmere za vpletene in povzročajo nesluteno družbeno škodo.« Toda vtis je napačen. Na koncu prispevka namreč lahko preberemo tragični in v svojem sporočilu grozljivi primer, ki se je zgodil na elitni univerzi *Imperial College* v Londonu. Univerza je na najnovejši *Timesovi* lestvici 400 najboljših univerz na svetu (*Times Higher Education World University Rankings*) skupaj z Univerzo Yale uvrščena na deveto mesto (najboljša sta Kalifornijski

inštitut za tehnologijo *Caltech* in Univerza *Harvard*, na lestvici ni nobene slovenske univerze):

»Profesor toksikologije in eden izmed vodilnih raziskovalcev na področju raka dr. *Stefan Grimm* je lani [25. septembra, opomba je moja] preminul v okoliščinah, ki kažejo na to, da je na delovnem mestu doživljal povsem neetične pritiske. Nanje je kolege obvestil tudi z daljšim pismom, v katerem je z žalostjo ugotavljal, da njegove znanstvene objave in odličnost v raziskovanju ne zadostujejo elitni medicinski inštituciji, kjer je zaposlen. *Zabtevajo predvsem denar, ki ga je posamezni profesor 'sposoben' pridobiti prek raziskovalnih razpisov.*

Kot je zapisal pred smrtjo, katere okoliščine še preiskujejo: *'To ni več znanost, to je posel.'*

Posel je zelo objektivno v slabšem pomenu, kar je za znanost, ki naj bi bila etična, usodno. Ima en sam cilj – denar. Znanost postaja samo sredstvo. Če kdo utegne pomisliti, da je to smrtno nevarno, utegne imeti objektivno prav.«

Bojim se, da ljudje morda nismo več sposobni prav dojeti vseh razsežnosti Stefanovega samomora in vzrokov zanj. Morda smo že izgubili vsako upanje, da sodobna družba sploh še ceni kakšne višje vrednote, in nas nekje globoko v nemočni in otopeli duši ves čas gloda črv dvoma, ali ni morda tudi znanost, ki je nekoč veljala za vrhunec človekovih duhovnih moči, na koncu koncev zares »le« neki popolnoma »neosebni« posel, katerega edini cilj je samo še denar. Morda ostanke naše človečnosti potihoma in zavrtno že razžira cinična misel, da je Stefanov samomor bolj ali manj le naključno dejanje nekega »nekoliko preobčutljivega« posameznika, ki »pač« ne more dojeti »samoumevnega dejstva«, da je »denar sveta vladar«. Toda tak bivanjski cinizem je danes nekaj najbolj nevarnega. Filozof z berlinske Svobodne univerze (Freie Universität) Sami Khatib je v intervjuju za *Mladino* (6. marca 2015) zapisal svarilo, nad katerim bi se morali globoko zamisliti: »Zame je najnevarnejša utopija ravno strinjanje s tem, da postane denar merilo za vse in da je mogoče v takšnem svetu živeti še naprej. To nas bo nazadnje vse ubilo.« Stefana je »to« že ubilo – fizično.

Univerze »to« ubija duhovno, kot je leta 2004 z vso ostrino zapisala angleška univerzitetna profesorica ženskih študij Mary Evans v knjigi s presunljivim naslovom *Ubijanje mišljenja. Smrt univerz (Killing Thinking. The Death of the Universities)*. Profesorji povsod po svetu postajajo vedno bolj samo še avtomati, ki študentom »dobavljajo« in »prodajajo« »učno blago«, študenti pa ga, kot se »zvestim potrošnikom« spodobi, samo še »dvigujejo« in »plačujejo«. Mary Evans ni cinik, ampak je »politična« aktivistka, bojevica za »oživitev« »mrtvih« univerz v obdobju neoliberalizma. Kot sem zapisal že v prejšnjem uvodniku, je njen boj paradoksen. Njeno misel navajam tudi v tem uvodniku, in to popolnoma namerno. Zavedati se namreč moramo, da vsaki jezikovni izjavi »vdihejno« pomen šele okoliščine, v katerih je izjava izrečena oziroma zapisana. In v tem uvodniku je kontekst drugačen, zato je tudi pomensko življenje navedene misli drugačno:

»Naslov knjige namiguje na možnost smrti v slonokoščinem stolpu univerze. [...] Obstaja verjetnost, da se bodo stolpi počasi začeli prazniti z ustvarjalnostjo, ko se bodo nove generacije naveličale smrtonosnih možnosti birokratizirane univerze in se odločile, da zapustijo njen svet in začnejo razvijati svojo nadarjenost kje drugje. Če se bo to zgodilo, bodo univerze, kakršne smo jih poznali do sedaj, verjetno počasi izginile. Morda se bodo univerze resnično demokratizirale šele tedaj,

ko jih bodo prihodnje generacije zapustile; morda ni več potrebno, da ideje živijo v posebej za njih namenjenih prostorih. [...] Če naj izobraževanje v liberalni demokraciji sploh kaj pomeni, potem moramo priznati, da ni nujno, da ga izenačujemo s prilagodljivostjo in poslušnostjo ter kaznovalnimi režimi ocenjevanja dosežkov. Morda bi na začetku 21. stoletja spet morali poskusiti uživati v pristni akademski svobodi.«

Neka druga bojevnik za »oživitev« »mrtvih« univerz - ameriški filozof Richard Rorty (1931–2007) in norveški antropolog Thomas Hylland Eriksen (1962) – sta akademsko svobodo razumela »dobe-sedno«. Rorty je leta 1989 v eseju *Humanistični intelektualci: Enajst tez (Filozofija in družbeno upanje, 1999)* zapisal: »Filozofi izobraževanja, dobronamer-ni odbori in vladne agencije poskušajo razumeti, opredeliti in upravljati humanistične vede. Poanta seveda je, da se humanistične vede morajo spreminjajo tako hitro, da jih ni mogoče opredeliti niti ne upravljati. Vse, kar potrebujemo za to, je dobra stara akademska svoboda.« Eriksen pa je leta 2004 v besedilu *O temeljni neuporabnosti univerz* zatrdil: »Napaka politikov je v prepričanju, da je univerze mogoče rešiti tako, da postanejo čim bolj uporabne. Vendar pa so univerze lahko uporabne le, če so neuporabne. [...] Pomen univerz je v njihovi neuporabnosti, toda zdaj je čas, da poiščemo nove načine neuporabnosti.« Oba sta v svojih izjavah slikovito opredelila, kaj je bistvo univerze (akademsko svoboda ni blago) ter kaj (politika, trg) to bistvo ogroža oziroma uničuje.

Če mislimo, da so Mary Evans, Rorty in Eriksen le neozdravljivi sanjači, ki živijo v nekem »drugem svetu«, nas je neoliberalna ideologija že »predelala« v cinične »mrtvece«, če pa nekje v nas še utripa hrepenenje po svobodi, vendar imamo obupni občutek, da nam ga neoliberalna ideologija ne dovoljuje več uresničevati, še nisimo »mrtvi«, ampak nas tare »le« depresija. Ta pa je ozdravljiva. Modernega človeka lahko globoke depresivnosti ozdravi – kot je v knjigi *Duša na delu* (v slovenskem prevodu je izšla leta 2013) zapisal italijanski marksistični in medijski teoretik ter kulturni aktivist Franco Berardi - Bifo – le »velikanska osvoboditev življenja od družbe kot tovarne«. Pričujoči uvodnik je moja osebna »terapija«, ki jo moramo razumeti kot obliko političnega boja. Morda bo njegovo branje olajšalo dušo še komu.

Tomaž Sajovic